

A SZÉKELYFÖLDI ROMÁNSÁG MINT KISEBBSÉG

/ESETTANULMÁNY/¹

[DOI 10.35402/kek.2020.3.2](https://doi.org/10.35402/kek.2020.3.2)

Absztrakt

A magyar nacionalista versengő nemzetépítés és az ezt támogató médiadiskurzusok a határon túli magyarságot javaikért és jogaikért küzdő kisebbségnek ábrázolják, az adott ország többségét pedig gyakran e javak és jogok korlátozó erejeként tüntetik fel. Egy 2014-ben készített fókuszcsoporthoz tartozó interjú-sorozat alkalmával került felszínre a székelyföldi románság mint kisebbség esete. Az interjú-sorozat a Nemzeti Összetartozás Napjának erdélyi recepciójáról készült, amely annak a hipotézisnek a vizsgálatát tűzte ki célul, hogy a trianoni békediktátum napjára tett Nemzeti Összetartozás Napja a nemzeti összetartozás ünnepeként gyökeret vert-e az erdélyi magyarság körében (András 2015). A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk során vált nyilvánvalóvá, hogy az egy tömbben és területi egységben élő nagy létszámú közösség helyileg többségi társadalomként viselkedhet úgy az adott ország nemzetalkotó többségével, hogy az a „saját országában” kulturális, gazdasági és politikai kisebbség. Ebben a sokrétűnek tűnő helyzetben azonban el lehet igazodni a diszkurzív politikatudomány által leírt ellenségek révén. A dolgozat egy életút-interjú kapcsán tárja fel az idegenség jellemzőit, amelyet az 1989-es forradalom előtti kényszer-munkahely kijelölések-ből fakadó (belső) migráció idézett elő.

Abstract

The competing Hungarian nationalist nation-building and the media discourses describe the Hungarians beyond the current borders as a minority that fights for its properties and rights, while they often show up the majority of the given country as the limiting power of these properties

and rights. The case of the Romanians as a minority in Székelyland came to the surface on the occasion of a focus-group series of interviews made in 2014. The series of interviews was made on the reception in Transylvania of the Day of National Unity, which had the purpose of examining whether the hypothesis according which the Day of National Unity set on the date of the Peace Dictate of Trianon, has roots, as the holiday of national unity, among the Hungarians in Transylvania or not (András 2015). In the course of the focus-group interviews, it became obvious that the large-number community, living in a block and territorial unity, can behave, locally, as a majority society, with the nation-forming majority of the given country, that it is a cultural, economic and political minority „in his own country”. In this situation seeming to have many aspects, it was possible, nevertheless, to get orientation through the images of the enemy described by the discursive political science. In connection with a life-path interview, the paper reveals the characteristics of the strangeness, generated by the (internal) migration caused by the assignment of compulsory workplaces prior to the 1989 revolution.

A magyar nacionalista versengő nemzetépítés és az ezt támogató médiadiskurzusok a határon túli magyarságot javaikért és jogaikért küzdő kisebbségnek ábrázolják, az adott ország többségét pedig gyakran e javak és jogok korlátozó erejeként tüntetik fel. Egy 2014-ben készített fókuszcsoporthoz tartozó interjú-sorozat alkalmával azonban felszínre került a székelyföldi románság mint kisebbség esete. Az interjú-sorozat a Nemzeti Összetartozás Napjának erdélyi recepciójáról készült, amely annak a hipotézisnek a vizsgálatát tűzte ki célul, hogy a trianoni békediktátum napjára tett Nemzeti Összetartozás Napja a nemzeti összetartozás ünnepeként gyökeret vert-e az erdélyi magyarság körében (András 2015). A fókuszcsoporthoz tartozó interjúk során nyilvánvalóvá vált, hogy az azonos nyelven beszélő, egy tömbben és területi egységben élő, nagy létszámú közösség helyileg többségi társadalomként viselkedhet úgy az

1 A tanulmány a Sapientia EMTE Csíkszeredai Karán 2017. április 21-én, az IDEGEN – STRAINUL – STRANGER nemzetközi interdiszciplináris konferencián került bemutatásra, a szerkesztés alatt álló konferenciakötetben megjelenő írás jelen tanulmány lerövidített és átdolgozott változata.

adott ország nemzetalkotó többségével, hogy az a „saját országában” kulturális, gazdasági és politikai kisebbség legyen. Mivel nincs általában kisebbségi lét, csak konkrét, térhez és időhöz kötött ilyen létállapot, a román többségi tudattal rendelkező emberek kisebbségként és idegenként élve a székelyföldi tömbmagyarságon belül, ki kell fejlesszenek megküzdési stratégiákat, és ezek túlnyomórészt párhuzamos, egymás mellett létező, egymással minimális kapcsolatot fenntartó oszloptársadalmakat eredményeznek. A kölcsönös gyanakvás és vádaskodás, a sztereotípiák és előítéleteken alapuló kategorizáció, az intenciók helytelen reprezentációja etnikai alapú konfliktusokhoz vezethet. Vajon hogyan lehet egy jelentősen magyar többségű településen románnak lenni etnikai konfliktusok nélkül és hogyan lehet a román „nemzetállamban” kisebbségi románnak lenni? A kérdésfelvetés már csak azért is fontos és releváns, mert a két nemzeti közösség közötti érintkezési pontok jelenthetnek közeledést a székelyföldi autonómia létrehozására való törekvésben.

A nemzeti identitás fogalmáról

A nemzeti identitás fogalmát számos gondolkodó járta körül és „nagyon unalmas” kifejezéssel élve: több könyvtárnyi irodalma van. Az alábbiakban kiemelem azokat az értelmezéseket, amelyeket a továbbiakban használni fogok, hogy az idegenség és a nemzeti identitás metszetében láthatóvá váljon interjúalanyom helyzete, a „Mi” és az „Ők” viszony. Megkülönböztetem a nemzeti mozgalmat a nacionalizmustól, valamint használok az államnemzeti és kultúrnemzeti identitás fogalmát is (Kymlicka 1995).

A modern nemzetek 19. századi kialakulása során az etnikai csoportoknak be kellett fogadniuk a nemzeti identitást és azonosulniuk kellett azzal, ami azért volt lehetséges, mert létezett már valami, ami tudatosult bennük. Ez a tudatosodás a nemzeti érzés felfedezése, ami lehetővé tette a nemzetként való léte. Hroch e folyamatban három nélkülözhetetlen tényezőt azonosít: (a) a csoport közös múltjának emlékezeteként kezelt „sors”; (b) kulturális és nyelvi kapcsolatok, amelyek a társadalmi kommunikáció konstitutív alapjai; (c) a magát nemzetként meghatározó csoport tagjainak egyenlősége – a civil társadalom létrejötté (Hroch 2000). A nemzetek 19. századi kialakulása a nemzeti mozgalmak erőfeszítései által történt, de ez a folyamat nem mindenhol

ment végbe, s lehet, hogy hosszabb időre is megakadt, mint a szlovákok vagy macedónok esetében. Ebből fakadóan Közép-Kelet-Európában és a Balkánon újra és újra fellángolnak a nacionalista mozgalmak, amelyek a modern nemzet jellegzetességeit kívánják felmutatni és elterjeszteni. A nemzettudat egyik formája lehet a nacionalizmus, ami ennek a dolgozatnak is az egyik kulcsfogalma. A nacionalizmus fogalmát Hroch definíciója szerint használok: „az a szemléletmód, mely *abszolút elsőbbséget ad a nemzet értékeinek minden más értékkel és érdekekkel szemben*” (Hroch 2000:6). Ez a szemléletmód lehetőséget teremt arra, hogy „irracionalis hatalmi politikaként” használják más nemzeti mozgalmakkal szemben, vagyis minden téren versengő és elnyomó jellegű (Hroch 2000:6). Brubaker bár nacionalizmusokról ír, tulajdonképpen a nacionalizmus felhasználásával létrehozott nemzetek nemzetépítési versengéséről van szó nála, konkurens identitás- és emlékezetpolitikákról. Az általa leírt nacionalizmusok – nemzeterosztó, anyaországi, kisebbségi, nemzeti-populista – azonban nem különálló, önmagukban létező formák, hanem kölcsönhatásban vannak, feltételei egymásnak és csak akkor képesek működni, ha mindegyiknek meg van a maga *ellenségképe* (Brubaker 1996). Az ellenségkép feltárására a diszkurzív politikatudomány módszertana nyújt lehetőséget, amely képes megkülönböztetni a veszélyes (támadó, hódító/megszálló, kirekesztett, politikai idegen), az érvénytelen (akkreditált, individuális, rivális) és az ismeretlen (közömbös, független és szövetséges) idegent (Szabó 2006). A román állam sajátos és leginkább jellemző nacionalizmusa a nemzeterosztó nacionalizmus, amely során az államalkotó nemzet – általában a többségi nemzet, mert az államalkotó nemzetbe nem minden állampolgár tartozik bele – etnokulturálisan határozza meg magát. Az állam legitim tulajdonosa éppen az államalkotó nemzet és ennek nevében követel meg dolgokat a nem államalkotó nemzethez tartozó állampolgáraitól (beszélje az államalkotó nyelvet, a kultúrát és ne foglalkozzon a sajátjával) és így próbálja meg elősegíteni az államalkotó nemzet különösen fontos(nak) – vélt vagy valós – érdekeinek érvényre juttatását. Mindez abból a félelemből vagy vélekedésből ered, hogy a korábbi (1918 előtti) diszkrimináció nem múlt még el, az erőforrásokért – gazdasági, kulturális, demográfiai stb. – továbbra is meg kell küzdenie. Mivel a romániai magyarság nemzeti kisebbség, használni fogom az államnemzeti és a kultúrnemzeti identitás fogalmát is, amelyet Kymlicka vezetett be a nemzeti

kisebbségi identitás fogalmának értelmezése során (Kymlicka 1995). Románia bár nemzetállamként határozza meg magát, többnemzetiségű állam, ahol az állampolgárságot (és az intézményrendszert) adó államalkotó nemzet a románság, aminek saját kultúrnemzeti identitása van – e kettő összhangban van egymással. A romániai magyarság ettől eltérő kultúrnemzeti identitással bír, és a román nemzet-erősítő nacionalizmus miatt a kultúrnemzeti és az államnemzeti identitása disszonáns viszonyban van egymással (Veres 2005). Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az erdélyi magyarság körében a magas számú kettős állampolgárság.

A kelet-közép-európai nemzetek nacionalizmus-nemzetépítő-versengő, és a politika által ideológiailag felülről vezérelt. Ezek a versengő nacionalizmusok – magyar, román, szerb, horvát, albán, macedón etc. – sokszor ugyanazoknak a nemzeti attribútumoknak a kisajátításáért küzdenek: hit, történelem, gazdaság, kultúra, értékek, szimbólumok, terület személyek, események. A következő fejezet ennek a – gyakran háborúba torkolló – versengésnek a gyökereit mutatja be röviden.

A székelyföldi magyarok sajátos nemzeti identitásának 20. századi gyökerei

A hosszú 19. században a magyarság saját hazájában egy idegen, német nyelvű elit, a Habsburgok uralkodása alatt élt, tehát a társadalom kapitalista átalakulása során a vezető réteg más etnikumú volt, mint a társadalom többsége, ezért elnyomott nemzetnek volt tekinthető (Hroch itt az elnyomott vagy kicsi nemzetek szókapcsolatot használja). Az Osztrák-Magyar Monarchiában az uralkodó elit példáját követve Magyarország éppúgy elnyomóként kezelte a nemzeti kisebbségeit, ahogy a Habsburgok a magyarságot (Hroch 2000). Az első világháború következményeként a magyarság jelentékeny része az „anyaország” határán kívül rekedt és államalkotó többségi nemzettudattal nemzeti kisebbséggé vált, amit erősítettek a második világháború területi revíziói. A nacionalista Román Királyság és az azt követő kommunista-nacionalista politikai berendezkedés az anyaországtól való földrajzi távolságot is kihasználva a Román Népköztársaság közepén egy tömbben élő magyarság (öndefiníciójuk szerint székelység) felszámolására törekedett. Tette ezt számtalan eszközzel, csak hogy néhányat említsünk, a közigazgatás átszervezésével (megyésítés), kényszerlak- és munkahely kijelölésével (kihelyezés),

falurombolással, a magyar többségű városok román ajkúakkal való felduzzasztásával, titkosszolgálati eszközökkel.

Romániában 1968-ban átszervezték a megye-rendszert és létrehozták Hargita megyét. A Hargita megyének nevezett közigazgatási terület kijelölése és létrehozása a természetes földrajzi tájegységeket és az azokban élő emberek intézményrendszerét a korábitól – különösen a történelmileg kialakult magyar közigazgatástól – jelentősen eltérő helyzetbe hozta. A hegyek által határolt völgy alkotta tájat mintegy „kifordították” és ekkortól a Hargita-hegység észak-déli vonulata lett a megye középpontja, és a „lábánál” fekszenek a települések. Az addig jelentős mértékben hungarus-tudatot őrző közigazgatást egy csapásra lerombolták és román szocialista-nacionalista közigazgatást vezettek be. A román versengő nemzetépítésnek jelentős állomása az új intézmények kiépítése, ugyanakkor az is látható, hogy a székely-magyar nemzeti kisebbség nemzetrombolásának eszköze az intézmények erőszakos megváltoztatása – Hargita megye megszervezése mind a két folyamatot magában hordozta (Kántor 2002). Számos román munkavállaló érkezett a térségbe, volt, aki önként, volt, aki kényszerből vállalta a saját országán belül a kisebbségi létet. A többségében színtisztán magyarok lakta településeken a helyiek idegenként fogadták a Regátból érkezőket, s ezt éreztették is velük. Konfliktusok és atrocitások jellemezték ezt az időszakot. 1989-ig erőszakos románosítás zajlott az 1968-ban bevezetett intézményrendszeren keresztül és a forradalom után sem lett sok tekintetben jobb a magyarság helyzete. Ugyanakkor a demokratizálódó Romániában, az EU-hoz közeledve, a magyarság mégis meg tudta erősíteni korábbi intézményeit és újakat is képes volt létrehozni. A közösség ebben a speciális helyzetben a korábban létezett közigazgatási egységek felé fordult² és emlékeikben közös nevezőként a történeti Székelyföldet ismerték fel mint kulturális, közigazgatási, illetve földrajzi egységet. Kollektív és kulturális emlékezetükből merítve újraalkották nemzeti létük alapjait képező jellemző sajátosságaikat, ami a kulturális autonómiára való törekvésük eredőjévé vált (Anderson 2006; Halbwachs 2000).

² Civil szervezetként, egyesületi formában újra létrehozták a történelmi Székely Nemzeti Tanácsot, amely a történeti közigazgatási székely székek szerint szerveződik: Gyergyószék, Csíkszék, Gyimes, Udvarhelyszék, Maros-szék és Háromszék. A székek alkotják Székelyföldet. A székely székek által lefedett területek és a romániai közigazgatás területi egységei (megyék) között – a korábbi átszervezések miatt – nincs összhang, a határok nem esnek egybe.

A 19. században létrejött modern nemzetállamok – az Osztrák-Magyar Monarchián belül Magyarország is – az újraértelmezett múlt reprezentációja révén emlékeztetőközösségeket hoztak létre és ezáltal a jelenbeli önképük kialakításában a *történeti múlt történelmivé és intézményesítetté* vált (Nora 1999). Ezen keresztül intézményesült egy bizonyos nemzetfelfogás és alakult ki a nemzeti identitás. Széleskörűen ismertek a székelyföldi törekvések, hogyan küzdenek a nyelvi és kulturális örökségük megőrzése érdekében az autonómiáért, azt viszont kevésbé tudjuk, hogy a „magyar megyében” lakó románok hogyan élnek a szimbolikusan már létező Székelyföldön.

Életútinterjú egy csíkszeredai román anyanyelvű asszonnyal

A kutatási módszer jelen esetben életútinterjú, ami ha nem is terjed ki az interjúalany életének minden apró részletére, de az általa megélteket, a saját életét tárta fel – bár érheti a kutatót a szubjektivitás vádja –, pontosan erre a szubjektivitásra, egy társadalmi jelenség individuális reprezentációjára, az általa szignifikált világra voltam kíváncsi. Interjúalanyom ötven év feletti mérnök tanár, aki a kényszer-munkahelykijelölés során az 1980-as évek közepén, az akkor még inkább magyar többségű Hargita megyébe került az akkori politikai szándéknak megfelelően, az elrománosítás eszközeként. Mint az interjúból ki fog derülni, ő ezzel az állapottal tisztában volt és alkalmazkodott vagy alkalmazkodni próbált az elszenvedett helyzethez. Az interjú és az elemzés négy nagy témakörre irányult: a szocioökonómia (képzettség, megélhetés, család), a területi identitás, a nemzettudat (nacionalizmus, nyelv, kultúra és vallás), valamint az együttélés (sérlemek, párhuzamos világok, barátkozás).

Szocioökonómia, megélhetés, család

Frissen végzett gépészmérnökként, huszoneves kisgyermekes nőként, számára „idegen világban” kellett munkába állnia. Férje és kislánya nem jöhetett vele, ők később követték őt. Hátrányos helyzete nem kizárólag a románságában fogható meg, de akkoriban még egy kemény és férfias – szinte kizárólag férfiak által művelt – hivatásban is: traktorgyári mérnök lett Csíkszeredában. Román anyanyelvű nőként nem mérnöki munkakörben, hanem

irodistaként alkalmazták, és mivel normarendszer volt, rosszul keresett: kisgyermekes anyaként fél normában dolgozott. Akkoriban számos elbocsátás is sújtotta a csíkszeredai traktorgyárat, így nem tudta fizetni a lakását, egyre bizonytalanabbá vált a sorsa, ezért munkahelyet váltott, mérnök tanár lett és románul tanított. Az iskolában voltak román és magyar nyelvű osztályok is (az interjúalany megítélése szerint „örökké így volt”), ekkor kezdett magyarul tanulni. Személyes indíttatásból beszélgetve tanulta a magyar nyelvet (piacon, boltban), majd nyelvtanfolyamra is járt. Számára természetes volt, hogy a románok és a magyarok külön osztályokban tanultak. Az 1989-es forradalom után már nemcsak az osztályok, hanem az iskolák is egynyelvűek lettek, az anyanyelv szerint szegregálódtak. Ennek következtében képzési párhuzamok alakultak ki, a frissen épülő demokráciában a magyarság és a románság még jobban eltávolodott egymástól. Időközben a férje meghalt, a gyerekei elköltöztek, mert sokkal jobban keresnek máshol, mivel Csíkszeredában alacsonyok a fizetések, kevés a munkahely és szerinte románként nehezebb érvényesülni a „magyar megye” piacgazdaságában: Hargita megyét mesterségesen elszegényített területnek tartja. A forradalom után hazamehetett volna, ő azért maradt, mert itt van a munkahelye, az otthona („itt vagyok otthon 30 éve”). Jelenleg nevelőként és nem mérnök tanárként dolgozik.

Területi identitás, táj

A kényszer-munkahelykijelölés során lehetősége volt választani a Kárpátokon túli területek és Hargita megye között. Ez utóbbit ismeretlenül és tájékozatlanul, a térképről *elképzelt* táj képe alapján választotta ki. Jászvárosi (Iași) születésűként – elmondása szerint – inkább a hegyekhez vonzódott, mint a laposabb tájakhoz. Az elképzeléseivel és vágyaival egyezett a Csíki-medence szépsége. Szerinte a jelenlegi politika is szegénynek akarja látni a magyar megyéket, hiszen a mesterségesen elszegényített megyékben könnyebben manipulálhatók az emberek. Megjegyezte, hogy itt az emberek a falopásból élnek, pedig számos természeti kincs van a megyében, amit érdemes lenne kihasználni (ld. borvízforrások), de nem érti, hogy az emberek miért nem élnek a turizmus nyújtotta lehetőségekkel, hiszen a helyiek szemében nem tűnik úgy, hogy több ember fordulna meg a területen – kivéve pünkösdi búcsút. „A vezetés miatt csak a magyarok

turizmusát látja szívesen?” – tette fel a kérdést. Szerinte csak azokat az embereket fogadják jó szívvel a helybéliek, akik Magyarországról érkeznek, pedig kéne külföldi látogató is, hiszen annak van pénze, a magyarok pedig nosztalgiázni mennek s ezért a helyieknek nem is kell sokat tenni („a nacionalizmust éltetik és elkényelmesednek” ebben). Ismeri a helyet, a hely szellemét, a tájat, annak látványát már az otthonosság érzésével éli meg.

Nemzet tudat, nacionalizmus, kultúra, nyelv

A beszélgetés kezdetén megjegyezte, hogy beszélhetünk magyarul is, de románul jobb, mert pontosabban tud válaszolni a kérdésekre. Így az interjú többnyire románul folyt. A magyar nyelvtudását az iskolai kollégákkal beszélgetve tökéletesítette, szereti a társaságot, most is vannak magyar barátai, nem csak kollégái. Amikor Csíkszeredába érkezett, a nyelvi közeg idegen volt, a piacon, a boltban kénytelen volt magyarul megszólalni, ezért járt nyelvtanfolyamra. Amikor már vele volt a férje is, ő a gyári munkatársaktól sörözés közben tanult meg valamennyire magyarul, így könnyebben élték az életüket és kötöttek ismeretségeket. Tapasztalata szerint sok magyar ért románul, de inkább a felnőttek, mint a gyerekek. A gyerekeket nem jól tanítják az idegen nyelvre – tanári véleménye erről egybeesik a magyar pedagógusokéval, akik szerint a románt mint idegen nyelvet kellene tanítani és nem úgy, mint anyanyelvet. Nem nyelvtant, irodalmat, történelmet kellene csak tanítani, hanem nyelvismeretet, ahogy például az angolt is oktatják. Nem a gyerekek a felelősek a hiányos nyelvtudásukért. Az egynyelvű iskolákban nehezen lehet nyelvet tanulni, mert a magyar és a román fiataalt elkerüli a közös szerelem. A különálló román-magyar osztályokat és iskolákat szegregációnak, párhuzamos, nem érintkező világoknak tartja és a felelősséget áthárította másokra: a gyerekeket nem taníthatják megfelelően. Ugyanakkor megjegyezte, hogy míg külföldön a nyelvtanulás tudás- és megélhetési kényszerből történik, a régióban „már-már büszkeség nem tudni a másik nyelvét”.

A kulturális életről két nagyon hangsúlyos dolgot említ. Szerinte a Hargita megyei kulturális intézményrendszer nem szolgálja a helyi románság igényeit és ez neki rosszul esik, mert ugyanolyan Hargita megyeiek ők is, mint a magyarok: „nekik mi nem létezőnk, nem vagyunk nekik 15%”. Médiafogyasztása középpontjában a bukaresti központi

média és sajtó áll, magyar tévét és rádiót szinte egyáltalán nem kísér figyelemmel, mindent románul olvas. Ennek két oka van: 1) nincs helyi román nyelvű média és sajtó; a hétköznapi magyar nyelvet bírja, a sajtónyelv számára nehéz. Nehezményezte, hogy van olyan emléktábla, amin csak magyarul és angolul van a felirat: Romániában – teszi hozzá. De a románok sem szentek – egészíti ki: „Vannak olyan emberek, akik hibásan gondolkodnak, minden népben vannak, még a románban is!”

Együttélés, párhuzamos világok, sérelmek

Amikor Csíkszeredába érkezett – bevallása szerint – tiszteletudó volt, abban a hitben, hogy majd ő is megkapja a tiszteletet. Elmondása szerint egyszer a buszon azonban megalázták, ekkor még nem tudott jól magyarul és elkezdtek lökdösní. Ez a keserűség 30 év távlatából is benne van, nem tud szabadulni tőle. Tapasztalatai alapján a városba érkezése idején sok magyar megvetéssel/lenézően tekintett a románokra, „mintha alacsonyabb rendű emberek lennének” és szerinte az ide érkezőket „földönfutóknak” tekintették. Valamikor a románság vezető réteg volt, és ez elmúlt: már nem akarnak „barátkozni” a magyarokkal, nem akarnak kapcsolatot teremteni. Ez lehet egyfajta erődemonstráció is (a hargitai románság jó része állami hivatalnok), a felsőbbrendűség megnyilvánulása: „közel vagyunk egymáshoz, de különbséget teszünk egymástól” – felsőbbrendűség itt is, ott is. „Meg kéne tanulni egymástól a jót, és tudni a rosszat! Egyenlők vagyunk, a történelem az történelem!” Nem tartja fontosnak, hogy ki volt itt előbb, inkább a jobb életre vágyik. Bukaresti tapasztalatát hozta fel, hogy ott a románul rosszul beszélőknek mennyit segítenek az ottaniak.

A forradalom után sok román elment a városból, mert félték a „magyarok bosszújától”. Pedig akkor a közös ellenség ellen harcoltak. Ez „mesék” (mint szóbeszéd) és rémhírek formájában terjedt. Megállapította, hogy bár az RMDSZ (Romániai Magyar Demokrata Szövetség) mindig benn volt a parlamentben, nem csináltak semmit (ti. területi parlamenti képviselőkként az itteni románokért). Az együttélés kapcsán megjegyezte, hogy a magyarok nem is gondolják, hogy milyen nehéz a városban románként lenni, mert ők a többséghez tartoznak: „az iskolában pedig azt tanítják, hogy a magyarok kisebbségben vannak, de ez itt nem igaz”. A román gyerekeknek el kell hagyniuk Csíkszeredát, ha anyanyelvükön akarnak szakmát tanulni – de

egyébként tudnak szakmát tanulni, mert az iskola-rendszer ezt lehetővé teszi. Ugyanakkor megjegyez-
te, hogy munkavállalás szempontjából a magyar és
a román fiatal is elmegy a térségből.

Idegenképek

Milyen idegenképek bontakoztak ki az interjú során? Az interjúalany története a kényszer-munkahely kijelöléssel kezdődött, vagyis nem volt választása, el kellett hagynia a közösséget, ami nem őt tekintette idegennek, hanem a központi hatalom bánt vele idegenként és tette száműzötté, kirekesztett idegenné (Szabó 2006:22). Azt nem tudjuk, hogy a személyéről akkoriban a közösségen belül milyen diskurzus folyt, azonban joggal feltételezhetjük, hogy a diszkurzív konstrukció kirekesztésként ábrázolta, ezt ő maga is így fogta fel, és nem tért vissza szülővárosába akkor sem, amikor már lehetett. Számára ez olyan határátlépés volt, mintha egy másik országban találta volna magát: ismeretlen nyelv és kultúra vette körül. A szakirodalom ehhez az állapothoz a migráns fogalmát társítja, bár helyzete nem viselte magán a migráns minden jellemzőjét. A migráns többnyire egyéni elhatározása alapján hagyja el a területet, ahol él – még ha erős kényszerítő erők is hatnak rá –, interjúalanyunknak csak látszólagos volt a választás szabadsága, hogy elindul-e és hova. Maga mögött hagyott kapcsolatokat, nyelvet, szokásokat, új életkezdésre kényszerítették. Az új helyen beilleszkedni akart, a helyiek közé szeretett volna tartozni, és bár státusa formálisan nem volt bizonytalan, öndefiníciója – román állampolgár és ez itt Románia – éles ellentétben állt a helyiek kategorizációjával. Nem ismerte a helyiek szokásait és nem, vagy nehezen igazodott el a kultúrában, sőt, az emberekhez nem fűzte semmi – legfeljebb a közigazgatáshoz –, a helyhez is csak a „térképről elképzelt táj”. Így saját tulajdonságai és szerepei csak a maga számára léteztek, a helyiek saját maguknak konstruáltak róla tulajdonságokat, fontak köré hálót, jórészt előítéletek és sztereotípiák szűrőjén keresztül. Így zárta őt az új közösség az „értelmezés börtönébe” (Szabó 2016:376). Migráns vonásokat fedezhetünk fel abban, ahogy az új közösségekben laknak: az egynyelvűek és kultúrájuk egymás társaságát keresik és közel egymáshoz laknak (pl. Csíkszeredában a Jégpálya-negyed). Ez a fajta elkülönülés idegenségének tartósságára utal. „Az idegen legáltalánosabb jelentése pedig az, hogy nem tartozik hozzánk” (Szabó 2016:379). „Bármit

is csinál az ember, mindig »Auslander« lesz” (Sik 1999:157). Az interjúalany kirekesztett belső idegen, hiszen Romániát tekintve nem kívülről jön, hanem itt született és élt is. Csakhogy a Hargita megyei magyarok számára határátlépés az, ahogyan és ahonnan érkezik, mert lakóhelyüket és földjüket kevésbé tekintik Románia részének. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a román nacionalista pont fordítva beszél erről a helyzetről és diskurzusában a kirekesztés alapszava a „bozgor” (a magyar népi etimológiában: hazátlan), az őshonos magyarok megbélyegzése és kizárása, vagyis az ő nézőpontjából, az ő diskurzusában a magyarok a kirekesztett idegenek (Szabó 2016:386).

A kényszer-munkahely kijelölésnek és az áttelepítésnek a politikai hatalom szemszögéből az a lényege, hogy megroppantsa a helybeli közösség önállóságát, erejét és hatalmát azáltal, hogy a befogadás vagy elutasítás képességét elveszi tőlük (Derrida 2007:73). Mivel a csíkszeredai „befogadók” ugyanolyan kényszerben vannak, mint a „migráns”, a kényszerítő erők is ugyanannak az erőszakszervezetnek az erői, ezért az őt „delegáló” hatalommal szemben a „befogadók” lehetőségei a leigázottak lehetőségei és diskurzusai. Nem dönthetik el, hogy az idegent befogadják vagy elutasítják. A megszállott/leigázott beszéde érvénytelen, beszélnek és cselekszenek helyette, nemcsak a múltjuktól és a történeteiktől vannak megfosztva, hanem az önálló gondolkodástól, az önbecsüléstől és a saját szótól is (Szabó 2006:42). A helyiek értelmezése szerint ő a megszálló idegen, a hódító megtestülése, hiszen nem ismeri a nyelvet, a kultúrát, a szokásokat, nincsen a helyhez fűződő múltja és története, valamint kapcsolatai a megszállókhöz és a megszállók közigazgatásához kötik. Élethelyzete azonban egyáltalán nem a megszállók hatalmi helyzete, hiszen a hétköznapi életben, a munkában, a boltban stb. státusa nem hatalmi. E kettősség érződik a mondataiban: egyrészt megtanulja a „megszállottak” nyelvét, másrészt arra biztat, hogy a megszállottak tanulják meg a hódítóknak definiáltak nyelvét. Ehhez kapcsolódóan a nyelv elsajátításának kérdésében felfedezhető egy disszonancia: a területen román fiatalok magyar nyelvtudását nem veszi kritika alá. A múltbeli tetteket – ki volt itt előbb, ki, kivel, mit csinált stb. – nem tartja fontosnak, nem a kellemetlen, gyakran véres múltról beszél, hanem a szép tájról, a fizetésről, a turisztikába és fejlődésbe vetett hitéről, a jó élet reményéről. Szabó Márton így ír erről a diszkurzív magatartásról: „A hódító úgy jelentékteleníti el a kezdeteket, hogy már nem a

véres múltról beszél, hanem a kellemes jelenről és a szép jövőről, ami természetesen a fegyverekkel érkezett idegenek vezetése mellett valósul meg” (Szabó 2006:40).

Összegzés

Az interjú során szerzett tapasztalataim a következőképpen foglalhatók össze: az interjúalanyom elbeszéléséből látszólag kisebbségi léttudat rajzolódik ki. A székely megnevezést egyszer sem használja, következetesen magyarnak nevezi az itt élő többségi nemzetet. Elutasítja a szenvedéstörténeteket, hogy ki, kivel mit tett és milyen sérelmeket okozott, egyfajta közös humanizmust javasol. Békességkereső általános államnemzeti – de nem harcos nacionalista – identitás bontakozik ki: gazdagság, jobb élet, turizmus, kies táj – Romániában. Kifejezi azt a felismerését is, hogy a politikának, a politikusoknak nagy szerepe van a román-magyar különállásban, különös tekintettel a magyar politikusok Románián belüli szegregációs szándékára, elsősorban arra, hogy az államalkotó nemzet nyelvét a magyar gyerekek nem sajátítják el. A politikát az egyik nacionalista veszélyforrásnak tekinti, és nem érti, miért nem tájékoztatja a magyarság a velük élő románokat a helyhez fűződő információkról, miért bízzák ezt a bukarestiekre. A csíkszeredai élethelyzetét a „megszokás”, az alkalmazkodás jellemzi, hiszen nemcsak magyarul tanult meg, hanem egy új hivatást, a tanári pályát is itt választotta. Bár vannak magyar kapcsolatai, azért mégis inkább a román kulturális és közigazgatási közeget részesíti előnyben. Szerinte a nacionalizmus nem civilizált jelenség, mert kizárja az emberek közötti egyenlőséget. A dominancia sértődöttséget okoz, a párhuzamos világok forrásának tekinti, a területi dominanciát is elutasítja. Tisztában van azzal, hogy a többségi társadalom tagjaként állandó kisebbségben él és szerinte a helyi többségi magyar társadalom a románokat lenézi, alacsonyabb rendűnek tekinti, olyanoknak, akik nincsenek is: így dehumanizálják őket. Mindkét nemzet „kényszerképzeteit” ismeri, és nem fogadja el azokat, nem tud azonosulni velük.

A román „államvallásról”, a „hagymakupolás honfoglalásról” vagy más vallásról, felekezetről nem ejtett szót. Gyermekei, a Hargita megyei „második generációs bevándorlók” a jobb élet reményében elköltöztek Románia ipari és pénzügyi központjaiba, de egy szóval sem említette, hogy ebben a nacionalizmusnak bármilyen szerepe lett volna. A „magyar

megyék” – Hargita, Kovászna és Maros megye – a politika által történő tudatos elszegényítése számára látványos tény, de ezért a magyar politikai tényezőket okolja, mert a román nyelv nem-ismérete szerinte manipulálhatóvá teszi a magyarságot. Ez a szegénység okozza nemcsak a román fiatalok tömeges elvándorlását, hanem a magyar fiatalokét is. Ő azonban erős területi identitással ragaszkodik a „megszokotthoz”, vagyis a Csíki-medencéhez, Csíkszeredához és ott is a lakónegyedéhez.

A látványos romániai nacionalizmust egyértelműen elutasítja és általános emberi, de román patrióta alapelveket vall. Szükségszerűen nem derülhetett ki a beszélgetésből, hogy ha ő nem kisebbségben lenne, akkor mit is gondolna erről a helyzetről. Hangneme egy kisebbségi létben lévő ember alapvetően konszenzuskereső és nem harcos megnyilvánulása volt. Szelíd és művelt ember benyomását keltette. (Sajnos a beszélgetés során nem vált világossá, hogy egyedülléte, magányossága(?) – férje meghalt, gyerekei elköltöztek, rokonai távol élnek – mennyire befolyásolta az interjú hangnemét). Saját nemzetével szemben kritikus volt, ugyanakkor felfedezhető nála a többségi nemzetalkotó államnemzeti attitűd, az államnemzeti és kultúrnemzeti identitás összhangja: nem egyszer megemlítette, hogy a magyar gyerekek nem tudnak románul, de egyszer sem említette, hogy a román gyerekek Csíkszeredában nem tudnak és nem is tanulnak magyarul. A nyelvi és nemzetiségi különállással kapcsolatban elhangzott az, hogy a román és a magyar oktatás mindig is különálló volt, az „örökké így volt – totdeauna a fost așa” kifejezést többször is használata. A vegyesen lakott területeken együtt élő román és magyar gyermekek egymástól tanulták meg a nyelveket, bár e tény kapcsán ő szintén csak a román nyelv elsajátítását emeli ki.

A románok Trianon utáni helybéli szerepét vezető, felsőbbrendű szerepnek ítélte meg, aminek az a közvetlen következménye, hogy ugyanazon a területen két öntudatos, domináns és az egymás felletti dominanciáját erőteljesen kifejező népcsoport él, és szerinte ez a dominancia a szembenállásnak az alapja. A beszélgetés során egy alapvetően többségi nemzettudattal rendelkező, ám kisebbségi helyzetét többnyire helyesen felismerő személyiség bontakozott ki, akinek kulturális, politikai és identitásbeli támasza az a „bukaresti” szándék, ami Romániát egységes nemzetállamként tünteti fel. Ám az interjúalany saját tapasztalatai azt mutatták, hogy ez mégsem egészen így van és ehhez ő eredményesen alkalmazkodott, felülemelkedve a nemzeti optikán,

a „civilizáltságot”, a „jobb életet” emeli ki, ugyanakkor sérelemként kezeli, hogy a helyi önkormányzat nem vesz tudomást a velük élő románokról. Ha nem is ejtett szót a román nemzeti vallásról, a román nemzeti jelképekről, de nagyon sokszor felmerült a román nemzeti kultúra reprezentációjának és a román nyelv ismeretének hiánya. Ez a két tényező az ember valamely nemzeti közösséghez való tartozásának, nemzeti identitásának alapvető eleme, vagyis bármennyire is „barátkozó és együtt élő kisebbségi”, a többségi nemzeti identitás tetten érhető a megnyilvánulásaiban. Benne ez, ha nem is elviselhetetlen feszültséget kelt, mint a forró fejű nacionalistákban, de a maga módján, kisebbségiként élve is megpróbálja az adott területen élőket a nemzetalkotó románság felé terelni. Ezzel ő akaratlanul is olyan államnemzeti intézmények megerősödésének szükségességét emeli ki, mint a nyelv, a művészetek, a vallás, a gazdaság és a morál.

Kántor Z. 2002 A nemzeti identitást formáló intézményrendszerek. In Fedinec Cs. szerk. *Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 117-188.

Kymlicka, W. 1995 *Multicultural citizenship*. Oxford, University Press. <https://doi.org/10.1093/0198290918.001.0001>

Nora, P. 1999 *Emlékezet és történelem között*. http://www.aetas.hu/1999_3/99-3-10.htm [Letöltve: 2012-10-20]

Sik E. 1999 Magyarok az osztrák munkaerő piacon. In Sik E. – Tóth J. szerk. *Átmenetek*. Budapest, MTA PTI, 123-172.

Szabó M. 2006 *Politikai idegen*. Budapest, L'Harmattan.

Szabó M. 2016 *Diszkurzív politikatudomány*. Budapest, Osiris.

Veres V. 2005 *Nemzeti identitás Erdélyben – szociológiai olvasatban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Felhasznált irodalom

Anderson, B. 1989 Képzelt közösségek: megjegyzések a nacionalizmus eredetéről és terjedelméről. In Niedermüller P. szerk. *Nemzeti kultúra*. Janus VI/1:3-28.

Anderson, B. 2006 *Elképzelt közösségek*. Budapest, L'Harmattan – Atelier, 44-51., 138-170.

András H. 2015 Erdélyi magyar kisebbségi nemzeti identitás a Nemzeti Összetartozás Napjának tükrében – Sajtóelemzés. In András H. szerk. *Kommunikációs terek*. Budapest–Nagyvárad, Új Mandátum, 48-58.

Assmann, J. 2004 *A kulturális emlékezet*. Budapest, Atlantisz, 29-66.

Brubaker, R. 1996 *Ártalmas állítások*. In Beszélő (1. évf.) 7. sz. 26. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/artalmas-allitasok> [Letöltve: 2013-03-18]

Derrida, J. 2005 *Vendégszeretetgyűlölet*. Pécs, Jelenkor.

Gellner, E. 2009 *A nemzetek és a nacionalizmus*. Budapest, Napvilág.

Halbwachs, M. 2000 A kollektív emlékezet. In Felkai G. – Némedi D. – Somlai P. szerk. *Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig*. Budapest, Új Mandátum, 403-432.

Hroch, M. 2000 *A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában*. Regio (11) 3:3-24.